

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij engleskog jezika i književnosti i povijesti

Maja Kulej

Pregled najznačajnijih staroegipatskih kraljica

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2017.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Preddiplomski studij engleskog jezika i književnosti i povijesti

Maja Kulej

Pregled najznačajnijih staroegipatskih kraljica

Završni rad

Humanističke znanosti, povijest, stara povijest

Mentor: doc. dr. sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2017.

SAŽETAK

Ovaj završni rad bavi se najutjecajnijim staroegipatskim kraljicama i njihovom ulogom u političkom, kulturnom i svakodnevnom životu starih Egipćana. Egipatska dugačka i bogata povijest, kao i egipatski razvitak u afričko-mediteranski imperij, podrazumijevaju postojanje mnogobrojnih istaknutih i značajnih povijesnih ličnosti. Iako se struktura egipatske kraljevske obitelji bazirala na muškom vladaru – zemaljskoj manifestaciji boga Horusa, neke od tih ličnosti bile su i egipatske kraljice, bilo kao supruge velikih faraona ili kao samostalne vladarice. Od prvih, nikad potvrđenih kraljica regentica do velikih i moćnih ikona, žene poput Merneit, Sobeknofrure, Hatšepsut i Kleopatre krojile su egipatsku i svjetsku povijest starog vijeka. One su dokazale kako su žene, već prije više od 3 tisućljeća, bile sposobne izdići se nad čitavim carstvima. Novo kraljevstvo, odnosno osamnaesta dinastija podarila je tri iznimno značajne kraljice. Hatšepsutini neviđeni trgovački uspjesi, vrhunac egipatskog umjetničkog stvaranja u doba Teje te Nefertitino tajnovito podrijetlo koje intrigira povjesničare, obilježili su najprosperitetnije razdoblje starog Egipta. Najpoznatija kraljica, a vremenski jednako udaljena od već navedenih kraljica kao od današnjeg društva, bila je zadnja vladarica Egipta prije nego je pao pod rimsku vlast, Kleopatra VII. Smrću te misteriozne, moćne i karizmatične žene izumire faraonska loza starog Egipta.

Ključne riječi: *stari Egipat, staroegipatske kraljice, Hatšepsut, Teje, Nefertiti, Kleopatra*

SADRŽAJ:

1. Uvod.....	1
2. Prve staroegipatske kraljice	2
3. Hatšepsut.....	5
3.1. Obitelj i dolazak na prijestolje.....	5
3.2. Vladavina i pristalice	6
3.3. Ekspedicija u Punt	7
4. Teje.....	9
4.1. Zlatno doba umjetnosti	9
4.2. Majka monoteista Ekhnatona	10
5. Nefertiti	12
5.1. „Slučaj Nefertiti“	12
6. Kleopatra.....	14
6.1. Dinastija Ptolemejevića	14
6.2. Rani život i dolazak na vlast.....	15
6.3. Kleopatra i Julije Cezar	16
6.4. Kleopatra kao kraljica.....	17
6.5. Kleopatra i Marko Antonije.....	18
6.6. Kraljičin kraj.....	19
7. Zaključak.....	21
8. Popis literature	22

1. UVOD

Egipatski kult faraona jedno je od najprepoznatljivijih obilježja starog Egipta danas. Faraoni su bili viđeni kao ekvivalenti bogovima s kojima ih povezuje njihova kraljevska krv. Prvenstveno, ideja i pojam faraona podrazumijeva lik muškarca i ratnika, no povijest je u faraonskom periodu zabilježila i nekoliko žena vladarica. Doduše, njihov broj ni približno ne može konkurirati broju muških vladara. Usprkos tome, kao i činjenici da se utjecaj žena na egipatskome dvoru češće odigravao suptilno i pozadinski nego javno, ne može se poreći da je isti bio golem i značajan te da su postojale žene koje su sudjelovale u krojenju egipatske povijesti i ostavile trag. Ovaj rad usredotočit će se upravo na njih, odnosno na povijesni kontekst njihovih života i vladavine, kao i njihov značaj te razloge zašto je opstalo sjećanje na njih. Kraljice će u radu biti poredane kronološki. Prvo poglavlje bavit će se prvim kraljicama u staroegipatskoj povijesti te kako su one otvorile put kasnijim velikim vladaricama. Nadalje, život i djelovanje kraljica Hatšepsut, Teje i Nefertiti biti će predstavljeni u posebnim poglavljima, ukazujući na to da su one ostavile trajan utisak u povijesti. Posljednje poglavlje posvećeno je Kleopatri VII., posljednjoj staroegipatskoj kraljici prije nego li je Egipat pao pod upravu Rimskog Carstva. Rad će biti uokviren zaključkom. Literatura korištena prilikom pisanja ovog rada uključuje tiskana izdanja knjiga, kao i online enciklopedije. Od važnijih izvora mogu su istaknuti knjige Igora Uranića *Stari Egipat* i *Život Egipćana*, Grge Novaka *U zemlji faraona* i *Egipat*, te rad *Povijest 2: Egipat i antička Grčka*. Uz ove naslove, na 22. stranici pod *Popisom literature*, navedeni su i ostali korišteni radovi.

2. PRVE STAROEGIPATSKE KRALJICE

Iako se u literaturi kao prve kraljice Starog Egipta često navode neka druga i kasnija imena, a ni Menotonova *Aegyptiaca* ju ne spominje, nema sumnje da je Merneit (30. stoljeće prije Krista) bila regentica svome sinu Denu, odnosno vladarica Egipta. Sestra i žena faraona prve dinastije Džeta i kćer faraona Džera preuzela je prijestolje jer joj je sin bio premlad te tako postala prva regentica u egipatskoj povijesti.¹ Artefakti pronađeni u njenoj grobnici u Abidosu (jednoj od rijetkih za žene faraona sa spomenikom za štovanje) to potvrđuju, a moguće je da upućuju i na to da je vladala i potpuno samostalno. Sumnju nadalje potvrđuju i zapisi na spomenicima koji je spominju kao vladaricu, odnosno kao muškog faraona. Merneit je ponovno preuzela funkciju kraljice kad je Den postao faraon te je nastavila imati utjecaj u egipatskoj vlasti.² Njeno ime znači „Voljena od Neit“, koja je bila božica ratovanja i lova, zaštitnica braka i žena te kraljičina stela prikazuje simbole te božice.³

Izravnu kraljevsku krvnu liniju, onu četvrte dinastije, imala je i Heteferes I., također poznata i kao Hotep-heres. Žena faraona Snofrua i Keopsova majka nosila je titule „Božja kćer“, „Kraljeva kćer“, „Majka dvojnog kralja“, a njezino ime znači „zadovoljno je njezino lice“. Naime, *hotep* u njezinom izvornom nazivu prevodi se kao *zadovoljstvo*.⁴ Nakon što je umro njezin otac Huni, zadnji faraon treće dinastije, umro, naslijedio ga je Heteferesin polubrat Snofru. Ona je bila njegova druga supruga, a pretpostavlja se da ju je oženio kako bi ozakonio svoju vlast, budući da njegova majka nije bila kraljevske krvi. Nadživjela je svoga supruga te je imala veliku moć za vrijeme njegova nasljednika, njihovog sina Keopsa, odnosno Kufua.⁵ Doktor George Reisner s Harvarda u veljači 1925. godine proveo je ekspediciju u Gizi te je kraj velike Keopsove piramide pronašao grobnicu za koju se utvrdilo da je Heteferina.⁶ Njezino tijelo originalno je bilo pokopano u drugoj grobnici, u blizini grobnice njezinog supruga. Ta je grobnica bila opljačkana, Heteferesino tijelo uništeno, a ostalo blago premješteno u novu grobnicu⁷. Tamo je pronađeno veličanstveno blago – kraljičino prijestolje, pozlaćeni namještaj,

¹ I. Uranić, *Stari Egipat: Povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 15.

² http://www.ancient.eu/First_Dynasty_of_Egypt/

³ <http://ancientegyptonline.co.uk/queenmereneith.html>

⁴ <https://www.britannica.com/biography/Hetepheres>

⁵ <http://www.ancient-egypt.org/who-is-who/h/hetepheres-i.html>

⁶ I. Uranić, *Isto 1*, str. 40.

⁷ <https://www.britannica.com/biography/Hetepheres>

kovčezi, sarkofag, keramika, posteljina, srebrne narukvice, i dr. Izuzetno lijepi komadi namještaja izloženi su u kairskome Nacionalnom muzeju⁸, a veličanstvena rekonstruirana verzija prijestolja, starijeg više od 4,500 tisuće godina, može se vidjeti u Semitskom muzeju na Harvardu.⁹

Još jedna piramida u Gizi, ali mala, pripada kraljici Hentkaues I. (Kentkaues I.). Ta njena grobnica ponekad se naziva četvrtom piramidom jer se nalazi u neposrednoj blizini ostalih piramida u Gizi, to jest između ulaznih putova Kefrenove i Mikerinove piramide, a imala je oblik male piramide. Činjenica da je Hentkaues pokopana u posebnoj grobnici ukazuje na njezinu posebnu ulogu. Naime, za kraljicu Hentkaues se pretpostavlja da bi mogla biti veza između četvrte i pete dinastije - moguće je da se njome oženio faraon Userkaf i tako osnovao novu dinastiju i postao prvi faraon pete dinastije. Hentkaues je bila kći pretposljednog faraona četvrte dinastije, Mikerina, a sestra posljednjeg, Šepseskafa.¹⁰ Također, njezin muž Userkaf vjerojatno je bio i njezin sin, budući da je u njezinom grobu pronađena titula *nisu-bit*, primjerena kralju. Tako da uz pretpostavke da je u jednom trenutku vladala i samostalno (nedokazani faraon Džedefptah – posljednji faraon četvrte dinastije prema Manetonovoj kronologiji¹¹), postoje i teorije kako je bila majka dvaju kraljeva. Vjeruje se da joj je drugi sin bio jedan od dvojice Userkafovih nasljednika – Sahura ili Neferirkara. Iz nemogućnosti otkrivanja istine o kraljici nastaje takozvani „*problem Kentkaues*“¹². Ipak, njezin kult bio je kontinuirano štovan za čitavo vrijeme trajanja pete dinastije.¹³

O kraljici Nitokris, u čije se postojanje danas sumnja, ne postoji puno informacija. Ipak, pretpostavlja se da je živjela pred kraj Starog Kraljevstva te pripadala šestoj dinastiji, dinastiji sa sjedištem u Memfisu koja je gradila jednostavne piramide u Saqqari.¹⁴ Prema nekim izvorima, Nitokris je bila nasljednica brata i muža Merenreta II. te prva žena koja je samostalno vladala Egiptom. Također, postoje teorije kako je njeno ime pogrešno čitano i tumačeno te da je ona

⁸ I. Uranić, *Isto 1*, str. 40.

⁹ <http://etc.ancient.eu/exhibitions/egyptian-throne-harvard/>

¹⁰ I. Uranić, *Isto 1*, str. 40.

¹¹ <http://www.ancient-egypt.org/who-is-who/k/khentkaus-i/biography-of-khentkaus-i.html>

¹² *Isto*

¹³ I. Uranić, *Isto 1*, str. 40.

¹⁴ I. Uranić, *Isto 1*, str. 42.

zapravo muški vladar Nečerkara koji na Abidskom popisu kraljeva slijedi Merenreta II.¹⁵ Bez obzira na sve sumnje, njezino ime pronađeno je u zapisima Manetona te Herodota. Maneton navodi kako je ona bila „*najplemenitija i najljepša žena toga doba*“¹⁶, kao i „*hrabrija od svih muškaraca svoga vremena*“ te „*blijedog lica s crvenim obrazima*“; odmah zatim spominje kako je ona dala izgraditi treću piramidu u Gizi, pomiješavši njezin prenamen Menkare s Mikerinom.¹⁷ Herodot je zabilježio neobičnu priču o Nitokrisinoj nesvakidašnjoj osveti ubojicama njezina brata Merenreta. Prema Herodotu, kraljica je ubila zločince tako što ih je pozvala na banket te ih zatrpala cvijećem. Ubojice su se ugušile u padajućem cvijeću za koje su isprva mislili da je samo ukrasni detalj u prostoriji za banket.¹⁸

Posljednji vladar dvanaeste dinastije, kao i čitavog Srednjeg Kraljevstva, bila je kraljica Sobeknofrure (Sobeknefru) koja je vladala kao kralj. Prva je žena za koju je dokazano da je vladala službeno kao faraon. Bila je kćer Amenemhata III. i sestra Amenemhata IV., a ime joj znači „*Ljepota Sobekova*“. Njezina vladavina nije bila dugog vijeka (četiri godine) i nije ostavila značajnijeg traga, a nakon nje dolazi do povećane krize u Egiptu. Ne postoje ni spomenici niti zapisi koji bi objasnili jedno od najtamnijeg razdoblja u povijesti Egipta; čak ni Maneton nije dokučio razloge.¹⁹ Iako je Sobeknofrure vladala vrlo kratko, informacije o njoj proizašle su iz raznih spomenika i artefakata, uključujući pet kipova, kao i poplavni zapis Nila.²⁰ Njezini kipovi prikazuju je s potpunom kraljevom regalijom i u tradicionalnim kraljevskim pozama, što potvrđuje njezin status faraona. Ipak, nije se pokušavala prikazati kao muškarac, kao što je to činila kraljica Hatšepsut.²¹ Umrla je bez nasljednika, a o njezinoj smrti i pokopu ne zna se ništa. Poslije nje, mnogo je vladara trinaeste dinastije također vladalo vrlo kratko, no oni nisu bili zapisani u popisima iz Abidosa i Saqqare, dok ona jest.²²

¹⁵ <http://www.ancient-egypt.org/history/old-kingdom/6th-dynasty/merenre-ii/biography-of-merenre-ii.html>

¹⁶ I. Uranić, *Isto 1*, str. 42.

¹⁷ <http://www.ancientegyptonline.co.uk/queennitocris.html>

¹⁸ I. Uranić, *Isto 1*, str. 42.

¹⁹ I. Uranić, *Isto 1*, str. 102.

²⁰ <http://www.touregypt.net/featurestories/firstqueen.html>

²¹ <https://www.britannica.com/biography/Sebeknefru>

²² <http://www.touregypt.net/featurestories/firstqueen.html>

3. HATŠEPSUT

Kraljica Hatšepsut, prva velika žena u povijesti koja otvoreno vlada narodom, intrigira ne samo svojim imenom („*Najplemenitija od svih žena*“) i njegovom važnošću, nego i onime što je ostalo nakon nje – blago stranih zemalja, no i uništeni dokazi njezina postojanja. Lako je za zapitati se koliko je moćna i samostalna ova kraljica bila, ako je njezin nasljednik bio spreman uništiti svaki trag njezina vladanja. Naime, po egipatskom vjerovanju, Tutmozis III. je pokušao uništiti njezino postojanje time što je oštetio sve prikaze kraljice i njezino ime u njezinom vlastitom hramu. To ukazuje da zasigurno nije bila na prijestolju stjecanjem prilika te da je zasigurno postojao nekakav konflikt.

3.1. Obitelj i dolazak na vlast

Amenofisov zet Tutmozis I., veliki egipatski kralj osamnaeste dinastije, već u drugoj godini svoje vladavine guši pobunu u Nubiji i širi egipatsku vlast do trećeg nilskog katarakta. Nakon toga uspijeva prodrijeti sve do Eufrata gdje postavlja stelu u slavu pobjede.²³ No, Tutmozis I. je bio prvi faraon koji je za sebe dao iskopati grob u Dolini kraljeva, a za njegove vladavine Memfis stječe novo značenje kao gospodarsko i upravno središte, s obzirom da faraon tamo gradi svoju drugu rezidenciju.²⁴ Kao i svaki drugi egipatski vladar, imao je jednu glavnu i nekoliko sporednih žena. Glavna žena Ahmes bila je kraljevskog roda i rodila mu je dva sina i dvije kćeri, od kojih je samo kćer Mekere-Hatšepsut preživjela. Također, imao je i sina Tutmozisa II. s jednom od sporednih žena.²⁵

Tutmozis II., kao nasljednik, vlada samo četiri godine, a kao glavnu ženu uzima svoju polusestru Hatšepsut. Budući da nije bio sin glavne kraljice, a Hatšepsut jest, brakom je legitimirao i učvrstio svoje prijestolje. Njegova mumija ukazuje na to da je bio slabog zdravlja te nakon njegove smrti Hatšepsut postaje suvladar, odnosno preuzima regentstvo budući da je njegov sin i zakoniti nasljednik, Tutmozis III., još uvijek dijete.²⁶ Kod nekih autora javlja se podatak da je i Tutmozis III. bio Hatšepsutin brat, odnosno sin Tutmozisa I., no on se pokazao netočnim.²⁷ Hatšepsut se udaje za polunećaka i povjerava mu samo religiozne i ceremonijalne

²³ I. Uranić, *Isto 1*, str. 132.

²⁴ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, sv. 2, Rijeka, 1974., str. 798.

²⁵ G. Novak, *U zemlji faraona*, Zagreb, 1946., str. 116.-117.

²⁶ G. Novak, *Isto 1.*, str. 116.

²⁷ G. Novak, *Isto 1.*, str. 133.

dužnosti dok sve ostalo vodi ona sama, a ima potporu jake legitimističke stranke koja u njoj vidi zakonitu nasljednicu faraona i kćer bogova.²⁸ Hatšepsut postaje samostalnom egipatskom kraljicom nakon što je u drugoj ili sedmoj godini vladavine uzela faraonove insignije i službeno preuzela naslov vladara, odnosno faraona. Prozvala se „ženskim Horusom“, ali na reljefima je bila prikazivana s tjelesnim oblicima muškarca i umjetnom bradom.²⁹

3.2. Vladavina i pristalice

Jedan od njezinih pristalica Aneni opisao je njezinu vladavinu ovako: „*Kad je Tutmes I. pošao u nebo, došao je na prijestolje njegov sin kao kralj obiju zemalja, Gornjega i Donjega Egipta; njegova sestra, božanska (kraljeva) žena Hatšepsut, brinula se za zemlju i njome je vladala. Egipat je služio njoj, božanskom sjemenu. Njezina je vladavina – kad je ona govorila, obje su zemlje bile zadovoljne.*“

Tebansko svećenstvo prihvaća Hatšepsut, a ona, okružena svojim pristalicama, vlada bez velikih vojnih pohoda i nemira. Kao što je već spomenuto, Hatšepsut se u potpunosti postavlja kao muški vladar. Na slikama i kipovima koji su je prikazivali nosi haljine faraona i sakralnu bradicu kao i svaki drugi faraon muškarac. Nema sumnje da je prilikom svečanih nastupa doista to i nosila.³⁰ Mnogobrojni reljefi u njezinom hramu u Deir el Bahriju ukazuju na njezino legitimno pravo na prijestolje te da je ona uistinu kći božja. Na primjer, staro vjerovanje, da je kralj zapravo sin boga sunca, primijenjeno je ovdje na kraljicu u svim svojim detaljima. Tako se prikazuje začecje i rađanje kraljice Hatšepsut od boga Amona. Dodatan primjer je reljef na kojem je prikazana kraljica s dvostrukom krunom, odnosno krunom Gornjeg i Donjeg Egipta. Uz još mnoge takve primjere, Hatšepsut si je prisvojila puno pravo kao zakoniti muški potomak, a Tutmozis III. bio je sasvim potisnut na stranu.³¹

Imala je snažnu podršku ljudi oko sebe, a kao najvjerniji pristalica i kraljičin ljubimac ističe se Senenmut - ministar unutarnjih i vanjskih poslova, Amonov svećenik, graditelj hrama u Deir el Bahriju, upravitelj sviju gradnja u Luksoru i Karnaku i drugdje po Egiptu, odgojitelj kraljičine

²⁸ G. Novak, *Isto 1.*, str. 117.

²⁹ Skupina autora, *Isto*, str. 799.

³⁰ G. Novak, *Isto 1.*, str. 118.

³¹ G. Novak, *Isto 1.*, str. 118.-120.

kćeri Nefrerure, a kasnije i upravitelj njezinih imanja.³² Sačuvana su dva njegova kipa, a poznato je da je njemu bio dopušten i ulaz u hram u kojem se čuvala kruna. Brinuo se oko ekonomije te je obavljao neke od najviših političkih funkcija u egipatskoj administraciji. Jedna od najljepših i najkultnijih građevina starog vijeka, hram u Deir el Bahriju (i njegovo središte Đeser-Đeseru – „*Svetinja nad svetinjama*“), bio je njegovo djelo.³³ Njegov privatni život bio je, naime, ono što intrigira povjesničare. Smatra se da je imao iznimno snažan utjecaj na ponekad pasivnu Hatšepsut te da je time postigao svoj uspon od siromaha do najmoćnijeg čovjeka u državi koji donosi najvažnije odluke. Njegov utjecaj dosegno je vrhunac kada je postao kraljičin ljubavnik. Želeći i nakon smrti biti u kraljičinoj blizini, sagradio si je grob pokraj njezina hrama, a jedna njegova biografija tvrdi da je time pretjerao, stoga je bio lišen svih počasti te nestaje iz javnog života potkraj Hatšepsutine vladavine. Moguće je da je taj kraljičin potez imao negativne posljedice i na nju samu, odnosno njezinu vladavinu, što je moglo ubrzati dolazak Tutmozisa III. na prijestolje.³⁴ Ostali ljudi iz kraljičinog kruga bili su: čuvar kraljevskog pečata Nehsi, glavni blagajnik i „*šef kuće zlata i srebra*“ Tutij te Hapuseneb, najveća crkvena ličnost i prvi ministar Egipta, koji je uspio prigrabiti i političku i crkvenu vlast.³⁵

3.3. Ekspedicija u Punt

Hatšepsutina vladavina prošla je bez vojnih pohoda, a poznata je po velikoj pomorskoj ekspediciji u zemlju Punt, takozvanu „*zemlju aroma*“. Odrekla se strogog vladanja i ratovanja po Aziji, a šalje pet brodova za koje se pretpostavlja da su plovili tadašnjim kanalom koji je povezivao istočnu deltu Nila s Crvenim morem. Egipćani su odande donijeli mirtu, ebanovinu, tamjan, bjelokost, leopardove kože, i dr.³⁶ Ekspedicija, koja je povedena mirnim putem isključivo u trgovačke svrhe, najznačajnije je postignuće i djelo kraljice Hatšepsut. Niti jedna ekspedicija prije ove nije postigla toliki uspjeh i sjaj. Priprema puta bila je povjerena blagajniku Nehsiju. Čitavi Egipat divio se kraljičinom pothvatu nakon što je pet velikih lađa krenulo ravno iz Tebe niz Nil. To je također bila novina, budući da su sve ranije ekspedicije u Punt (150-200 godina ranije) išle kopnenim putem do Crvenog mora te tek odande morskim putem do Punta.

³² G. Novak, *Isto 1.*, str. 121.

³³ I. Uranić, *Isto 1.*, str. 133.

³⁴ I. Uranić, *Isto 1.*, str. 133.-134.

³⁵ G. Novak, *Isto 1.*, str. 121.

³⁶ I. Uranić, *Isto 1.*, str. 133.

Punt se nalazio ili na samoj najjužnijoj strani Crvenog mora ili na somalskoj obali.³⁷ Vladar Punta Paheru³⁸ dočeka ih je raširenih ruku, a Egipćani su ih darovali svakojakim proizvodima i s dva kipa – jedan boga Amona i jedan kraljice. Time su Punt uzeli kao posjed boga Amona, no podrazumijeva se da to nije imalo osvajački karakter, već da je Punt time samo priznao egipatsko vrhovništvo. U zamjenu Egipćani su dobili već navedena ogromna bogatstva, kao i žive pantere, majmune, pse, mnogobrojnu stoku i roblje. Trgovina između njih se nastavila na korist obje strane, a Punt je od tada plaćao Egiptu simboličan danak.³⁹ Brojni prikazi ove ekspedicije mogu se naći u kraljičinu posmrtnom hramu, a oni istovremeno prikazuju i antropološku stranu istraživanja afričkih naroda Starog svijeta.⁴⁰

Pri dolasku Hatšepsut kao žene na vlast zasigurno je pomogla slava faraonskih supruga Tetišeri, Ahotep i Jahmes-Nefertari.⁴¹ Hatšepsutina vladavina je zasigurno jedna neuobičajena epizoda koja je bila energična i obilježena intenzivnom ekonomskom i umjetničkom aktivnošću.⁴² No, nije poznato je li umrla prirodnom smrću ili ju je Tutmozis III. dao ubiti, pošto je svaki njezin prikaz ili spomen njezinog imena bio uništen i zamijenjen imenom Tutmozisa. Preživjela je samo nekolicina njezinih slika koje su izbjegle Tutmozisov bijes. Isto je napravio i s imenima kraljičinih pristalica i ministra. Uklanjanje obeliska posvećenih bogu Amonu bilo je izvan njegove moći jer je Amonovo svećenstvo bilo protiv njega pa ih je zato samo okružio visokim zidom da ne budu vidljivi.⁴³

³⁷ G. Novak, *Isto 1*, str. 125.

³⁸ I. Uranić, *Isto 1*, str. 133.

³⁹ G. Novak, *Isto 1*, str. 126.

⁴⁰ I. Uranić, *Isto 1*, str. 133.

⁴¹ I. Uranić, *Isto 1*, str. 132.

⁴² Ivo Goldstein (ur.), *Povijest 2: Egipat i antička Grčka*, Zagreb, 2007., str. 29

⁴³ G. Novak, *Isto 1*, str. 126.-127.

4. TEJE

Za vrijeme Amenofisa III. (Amenhotep III.), također iz osamnaeste dinastije, vlada mirno razdoblje. Razdoblje njegove vladavine obilježava najveći procvat arhitekture, umjetnosti i mirni razvoj države. Njegova glavna žena Teje, ponekad nazivana Tyi, bila je nubijskog podrijetla, a imala je mnogo utjecaja u političkom, administrativnom i kulturnom životu Egipta.⁴⁴ Za njezinog vremena, Egipat doživljava zlatno doba svoje umjetnosti. Uvelike su pomogli ratni uspjesi, prihodi i radna snaga Tutmosisovih nasljednika, ali nedvojbeno nijedan drugi vladar nije toliko učinio za umjetnost kao Amenofis, a sve to zahvaljujući njegovoj ženi Teji i njezinom savjetovanju.⁴⁵ Ona je bila potpuno drugačiji tip velike egipatske kraljice od Hatšepsut. Nije bila kraljevske krvi i bila je iz građanske obitelji. Bila je kćer glavnog carskog konjušara Juje i žene mu Tuje, Minovih svećenika iz Panopola.⁴⁶ Sudeći po njezinoj tamnoj puti i jasno negroidnih crta lica, nedvojbeno je bila nubijskog podrijetla.⁴⁷ Bila je jako voljena te ju je Amenofis uveo u službenu formulu kojom započinju kraljevske isprave. Da je bila uključena i u političke poslove države dokazuje poziv na dobre odnose mitanskog kralja Dušrata koji naglašava kako je ona najbolje upućena u sve pregovore vođene između njega i tada već pokojnog kralja Amenofisa. Teje je činila sve u svojoj moći da egipatski dvor bude veličanstveno sjedište iz kojeg će dolaziti prekrasne zamisli i ideje za kipove, slike i gradnje palača i hramova, kao i sjedište elegancije, ukusa i sklada. Imala je ljubav prema umjetnosti i književnosti, a odgojila je prvog egipatskog monoteista Ekhnatona.⁴⁸

4.1. Zlatno doba umjetnosti

Ne uzimajući u obzir jednu vojnu ekspediciju u Nubiji na početku svoje vladavine, Amenofis III. proveo je trideset i pet godina vladajući mirno, usredotočivši se na umjetnost i trošeći resurse na gradnje. Svjetska velesila Egipat vodila je odličnu svjetsku politiku i sve ostale sile htjele su ga imati na svojoj strani. Spretna diplomacija zamijenila je ratovanje, a dokaz dobrih odnosa i

⁴⁴ I. Goldstein (ur.), *Isto*, str. 136.-138.

⁴⁵ G. Novak, *Isto 1*, str. 127.

⁴⁶ I. Uranić, *Životi Egipćana*, Arheološki muzej, Zagreb, 2013., str. 123.

⁴⁷ I. Uranić, *Isto 1*, str. 136.

⁴⁸ G. Novak, *Isto 1*, str. 127.-128.

vrhunske umjetnosti dokazuju skarabeji s imenom faraona i kraljice Teje nađeni čak u Mikenima na Peloponezu.⁴⁹

Vladari, kao prijatelji umjetnosti, podizali su veličanstvene hramove i davali umjetnicima svih vrsta, kojih je u doba prosperiteta bilo zaista mnogo, priliku da pokažu svoje talente. Svi su htjeli podijeliti svoj stvaralački duh - graditelji, kipari, slikari i tesari podizali su prekrasne dvorove, kraljevske palače i vile velikodostojnika. Teba je postala najljepši grad svijeta.⁵⁰

Amenofis gradi svojoj kraljici sveto jezero u mjestu Birket Habu gdje su se skupljali razni pjesnici i glazbenici, a u zapadnoj Tebi palaču Malkatu u blizini koje je i posmrtni hram. Ispred hrama postavljena su dva kipa od dvadeset metara koji prikazuju faraona na prijestolju, a Grci ih nazivaju „*Memnonovim kolosima*“.⁵¹ Hram je bio njegovo najveće graditeljsko djelo, puno kipova i slika, a na njemu je isklesao: „*Moje je veličanstvo učinilo ove stvari za milijune godina, i ja znam, da će sve ovo na zemlji živjeti.*“ Na žalost, ovo je djelo kasnije porušeno. Jedino dva kolosalna kipa Amenofisa III. još uvijek stoje. Na lijevo od hrama, podigao je faraon sebi novu palaču. Iako je bila od opeka i drveta, bila je izgrađena iznimno sjajno i bogato, s toliko ukusa i umjetničke vrijednosti, da je oduševljavala. Nedaleko od te palače podigao je Amenofis III. posebnu palaču za svoju ženu i kraljicu te svog glavnog savjetnika i najvećeg zaštitnika egipatske umjetnosti Teje. Kraljica Teje bila je proglašena božicom u nubijskom hramu u Sedeingi, što dodatno potvrđuje njezin status i ulogu u egipatskom društvu.⁵²

4.2. Majka monoteista Ekhnatona

Tejin utjecaj nije stao samo na njezinom mužu. Štoviše, bio je mnogo veći na njihova sina Amenofisa IV., koji će se kasnije prozvati Ekhnaton. Budući da nije bio popularna opcija za budućeg vladara, pretpostavlja se da je bio ili bolestan ili imao neku tjelesnu manu. Njegova osobnost također se uzima kao opcija.⁵³ Tradicija incesta bila je dugotrajna u Egiptu, no ni jedna druga dinastija nije toliko pokušala održati čistoću krvi.⁵⁴ Njegova vladavina uzima se kao posebno razdoblje unutar Novog kraljevstva – razdoblje Amarne. Razlozi su njegov sukob s

⁴⁹ G. Novak, *Isto 1*, str. 129.

⁵⁰ G. Novak, *Isto 1*, str. 130.

⁵¹ I. Uranić, *Isto 1*, str. 136.

⁵² G. Novak, *Isto 1*, str. 131.-132..

⁵³ I. Uranić, *Isto 2*, str. 124.

⁵⁴ I. Uranić, *Isto 2*, str. 114.

tebanskim svećenstvom, vjerske reforme i politički potezi. On je svu svoju energiju usredotočio na provedbu vjerske reforme, koja je bila potaknuta sukobom vlasti i tebanskog klera, što će imati dalekosežne posljedice za Egipat.⁵⁵ Pretpostavlja se da mu je majka Teje predstavila ideju o jednom bogu, ocu svih ljudi, budući da je Howard Carter (pronalaznik Tutankhamonove grobnice) svojim istraživanjima zaključio da je Ekhnaton na prijestolje stupio s deset godina, a prekinuo sa starim bogovima u šestoj godini vladanja. To bi značilo da je bio tek šesnaest godina kada je proveo golemu vjersku revoluciju. Teje, koja je intenzivno sudjelovala u vladanju, bila je ta koja započela revoluciju sa svojim savjetnicima, a sinu zatim pomogla ostvariti sve što je ostvario.⁵⁶ Svećenici su protjerani, hramovi zatvoreni, posebno su proganjani Amon i njegovo svećenstvo, a Teba prestaje biti prijestolnicom. Faraon osniva novi grad, Ahetaton (današnja Amarna) gdje gospodari bog nove religije, Aton – Sunčev disk. Amenofisovo novo ime, Ekhnaton, znači "onaj koji služi Atonu". On stvara novu državnu administraciju, a stare činovnike zamjenjuje novim ljudima koji nisu školovani za tu vrstu poslova već svoj položaj duguju pristupanju novoj religiji i potpori faraonu i njegovoj reformi.⁵⁷ Reforma i nije bila toliko drastična jer se ograničila na njegov novi grad, ali izvan nije imala toliko utjecaja.

⁵⁵ Skupina autora, *Isto*, str. 805.

⁵⁶ G. Novak, *Isto 1*, str. 133.

⁵⁷ I. Goldstein (ur.), *Isto*, str. 29.-31.

5. NEFERTITI

Ekhnaton se ženi s Nefertiti („*Atonova najljepša*“), ženi zagonetnog podrijetla. Ona igra važnu ulogu u političkom i javnom životu 14. stoljeća prije Krista. To doba jedno je od najzatajenijih, a samim time i najintragantnijih razdoblja u povijesti Egipta.⁵⁸

5.1. „Slučaj Nefertiti“

Ne zna se pouzdano tko je točno Nefertiti bila ni kako se pojavila na egipatskom dvoru. Jedna od teorija je da je ona jedna od tristotinjak mitanijskih princeza koje je faraon dobio na dar od susjedne države, što je bila uobičajena taktika i politički akt kako bi u slučaju smrti aktualne kraljice njihove kćeri bile u blizini prijestolja.⁵⁹ No često se povezuje i s princezom Tadukhepom, čije ime znači „*ona koja je došla*“. Pošto su Nefertitine crte lica neobične za Egipćanke, što upućuje na strankinju, te je svoje ime očito dobila udajom za Ekhnatona, mnogi vjeruju da su one ista osoba, ali čvrstih dokaza za to nema.⁶⁰ Nadalje, jedna od Nefertitinih titula bila je i „*nasljednica*“ pa je moguće da se njome pozivala na žensku liniju „*Božjih žena*“ po kraljici Teji. Stoga bi to značilo da je bila Tejina kćer ili nećakinja, ili čak kćer neke od Tejinih sestara. Činjenica je svakako da nije bila dijete kraljevskoga para.⁶¹ Daljnje teorije čak navode kako bi Nefertiti mogla biti i Tutankhamonova majka. Iako je moguće da je Ekhnatonova odluka da oženi Nefertiti jedan od razloga njegove zavade s Amonovim svećenstvom, očito je bilo da je zagonetna kraljica imala potpunu podršku kraljevske obitelji.⁶²

Nefertiti je imala više kćeri, a u šestoj godini Ekhnatonove vladavine obitelj seli u grad Ahetaton, što znači „*Atonovo obzorje*“. Njega su izgradili za sebe i svoje podanike na pola puta između Memfisa i prijestolnice Tebe.⁶³ Nefertiti nestaje iz javnosti u sedamnaestoj godini Ekhnatove vladavine, što također povlači mnoga pitanja i pretpostavke. Općenito, cijela ta kraljevska obitelj imala je nejasan kraj zbog sustavnog uništavanja podataka te se javljaju mnoga različita tumačenja. Neki govore da je Ekhnaton bio neshvaćeni genij svoga doba i da je svojom

⁵⁸ I. Uranić, *Isto 2*, str. 122.

⁵⁹ I. Uranić, *Isto 2*, str. 124.

⁶⁰ I. Uranić, *Isto 1*, str. 141.

⁶¹ I. Uranić, *Isto 2*, str. 125.

⁶² I. Uranić, *Isto 2*, str. 125.

⁶³ P. Vandenberg, *Nofretete: arheološka biografija*, Zagreb, 1975., str. 36.

reformom pokušao uvesti monoteizam, dok drugi smatraju da je bio homoseksualac te degenerik pomućena uma.⁶⁴

Postavlja se pitanje zašto su zapisi tajanstvenu i nepoznatu Nefertiti predstavljali kao „*kraljevskom suprugom*“ te „*gospodaricom obiju zemalja*“, a nema je na Manetonovom popisu kraljeva i dinastija. Sudeći po zapisima morala je biti kraljica, čak i žena-faraon.⁶⁵ Neki smatraju da je Nefertiti dijelila vlast s mužem Ekhnatonom pri čemu je promijenila ime. Drugi vjeruju da se povukla kako bi rodila sina Tutankhamona i predala ga tebanskom svećenstvu te se pri tome okrenula protiv vjerske revolucije svoga muža. Postoje i oni koji vjeruju da je Nefertiti nakon Ekhnatonove smrti preuzela novo faraonsko ime i vladala samostalno.⁶⁶ Ekhnaton umire oko tridesete godine života, a vjeruje se da ni Nefertiti nije doživjela dublju starost. Nakon njih, novi se faraoni vraćaju mnogoboštvu i nastoje uništiti sve dokaze postojanja vladara „*heretika*“.⁶⁷

⁶⁴ I. Uranić, *Isto 1*, str. 143

⁶⁵ P. Vandenberg, *Isto*, str. 30.

⁶⁶ I. Uranić, *Isto 1*, str. 143.

⁶⁷ P. Vandenberg, *Isto*, str. 38.

6. KLEOPATRA

Nedvojbeno je da je Kleopatra VII. jedna od najpoznatijih, najljepših i najmoćnijih žena u povijesti. Vladala je dvadeset i dvije godine te je svojim utjecajem i ljepotom promijenila tok povijesti, a pritom je zavela i najmoćnije muškarce tog doba. Bila je posljednja kraljica drevnog Egipta iz dinastije Ptolemejevića, makedonskih korijena, a njezinom smrću izumrla je kraljevska loza Egipta. Plutarh je napisao: „... *kako kažu, sama po sebi njezina ljepota nije nikako bila neusporediva niti takva da je mogla zanijeti na prvi pogled, ali posjedovala je šarm neodoljive snage u ophođenju pa je njezina pojava uz dojmljivost njezinih riječi ... ostavljala neku žaoku u srcima.*”

6.1. Dinastija Ptolemejevića

Kleopatra je bila pripadnica dinastije Ptolemejevića, makedonske obitelji koja je izravno potjecala od jednog od vojnih generala Aleksandra Velikog. General se zvao Ptolemej i on je nakon Aleksandrove smrti, nakon što su generali među sobom podijelili ogromno carstvo, zavladao egipatskim kraljevstvom.⁶⁸ Njegovi potomci vladali su Egiptom od 305. do 30. godine prije Krista. Službeni jezik kraljevstva bio je grčki, ali je i dalje bila provođena faraonska kultura, ikonografija i tradicije kao što su zakoniti brakovi između braće i sestara.⁶⁹

Ptolemej I. Soter provodio je sjajne zamisli za uzdizanje Egipta. Najznačajnije što je napravio zasigurno je pozivanje velikog broja grčkih pjesnika, filozofa, znanstvenika i umjetnika u Aleksandriju⁷⁰ te osnivanje ogromne knjižnice koja je postala, poznata kao Aleksandrijska knjižnica, jedna od najčuvenijih zbirki knjiga i rukopisa koja je ikad prikupljena.⁷¹

Prvi vladari ove dinastije slijedili su primjer časnog osnivača loze, no kasniji kraljevi postali su sebični i nečasni pa je dinastija Ptolemejevića postala poznata kao skupina najozloglašnijih i najstrašnijih nasilnika. Vodili su se načelom apsolutne i neprikosnovene vlasti i bili su posebno skloni incestu.⁷² Okrutnost, izopačenost i poročnost su se samo povećavale s vremenom.

⁶⁸ J. Abbott, *Kleopatra*, Zagreb, 2005., str. 23.

⁶⁹ P. J. Jones, *Cleopatra: A Sourcebook*, Oklahoma, 2006., str. 3.

⁷⁰ I. Uranić, *Isto 1*, str. 210.

⁷¹ J. Abbott, *Isto 1*, str. 27.

⁷² J. Abbott, *Isto 1*, str. 28.

6.2. Rani život i dolazak na vlast

Ptolemej XII. Aulet, Kleopatrin otac, bio je jedan od najpokvarenijih Ptolemejevića. Njegova neambicioznost bila je osuđivana od strane naroda koji su gnušao nad njegovim zlodjelima i porocima.⁷³ Da bi se zaštitio od mogućnosti svrgnuća, odlučio je postati saveznikom rimskog naroda. Cezar, koji je bio na vlasti s Pompejem Velikim, pristao je pomoći ostvariti savez između rimskog carstva i Ptolemeja pod uvjetom da mu ovaj isplati šest tisuća talenata (šest milijuna dolara). Ptolemej je tako postao saveznik, a da bi skupio novce povišio je poreze u kraljevstvu što dovodi do ustanka u Aleksandriji te Ptolemej biva prognan.⁷⁴ Ostavio je za sobom petero djece, najstariju princezu Bereniku, Kleopatru, dva sina (obojsica su se zvali Ptolemej) i najmlađu Arsinoju. Kleopatra, rođena 69. godine prije Krista, tada je imala oko 11 godina. Najstarija kćer Berenika postavljena je na prijestolje.⁷⁵

Ptolemej se u međuvremenu dogovorio s Pompejem da ga rimski Senat vrati na prijestolje. Također, postavio je zasjedu i uništio Berenikinu delegaciju koja je bila na putu za Rim. To je proširilo ružnu istinu o Ptolemeju po Rimu i opću ogorčenost naroda. Marko Antonije pristao je pomoći pod uvjetom da ga se postavi za zapovjednika. Antonije, usprkos svojim manama (oholost, nizak moral i raskalašenost) bio je žustar, smiren i pribran vojnik te omiljen među svojim ljudima. Već tada, sa svojih 15 godina, Kleopatra je privukla Antonijevu pažnju, no s obzirom na njegovih 30 godina, još uvijek je bila premlada te se on vraća u Rim.

Nakon smrti oca, 51. godine prije Krista, Kleopatra i njezin desetogodišnji brat su se vjenčali i postali vladarima Egipta. Kleopatra je od početka bila dominantniji vladar. Aulet je tutorstvo nad djecom povjerio rimskom Senatu, to jest dvojici ministra – Potinu i Ahilesu.⁷⁶ Potin je bio ljubomoran na Kleopatrin sve veći utjecaj pa pridobiva Ptolemeja XIV. na svoju stranu. Uslijedio je razvod nakon kojeg je Kleopatra protjerana. Ona u Siriji nabavlja vojsku i kreće na marš prema Egiptu. Potin i Ahilas su zajedno s mladim Ptolemejom XIV. dočekali Kleopatru kod Pelusija.⁷⁷

⁷³ P. J. Jones, *Isto*, str. 29.

⁷⁴ J. Abbott, *Isto 1*, str. 58.-60.

⁷⁵ P. J. Jones, *Isto*, str. 30.

⁷⁶ J. Abbott, *Isto 1*, str. 77.

⁷⁷ J. Abbott, *Isto 1*, str. 78.-80.

Do bitke ipak nije došlo zbog dolaska Pompeja koji je bio potučen od strane Cezara i koji je došao tražiti zaštitu, no ubili su ga odmah pri dolasku, 48. godine prije Krista. Potin je smatrao da ako pomogne Pompeju, Cezar bi postao njihov neprijatelj, a u slučaju da ga odbiju, dogodilo bi se obratno. Cezar je, tražeći Pompeja, stigao u Aleksandriju, a vijest o njegovoj smrti Cezara je ispunilo grižnjom savjesti. Dao je izgraditi prekrasan stup, poznat kao Pompejev stup, koji i danas stoji među ruševinama Aleksandrije.⁷⁸

6.3. Kleopatra i Julije Cezar

Cezar se ubrzo našao u dovoljno jakoj poziciji u Aleksandriji da pokuša iskoristiti svoj utjecaj u pitanju egipatske krune. Poslao je narednja bratu i sestri da raspuste svoje vojske i krenu za Aleksandriju. Kleopatra je na putu otkrila da se Ptolomejeva vojska čvrsto utvrdila u Pelusiju i prepriječila joj put. Varkom je uspjela ući u Cezarovu palaču što je njega oduševilo te je istodobno ostao zaveden Kleopatrinim držanjem i ljepotom.⁷⁹ On je tada imao 52 godine, ali usprkos tome Kleopatri je odgovaralo to što napokon ima nekoga komu može vjerovati i tko joj može pružiti zaštitu. Sasvim se prepustila njegovoj vlasti.⁸⁰ On odlučuje da brat i sestra podijele prijestolje zbog čega izbija žestoki i dugački rat. Ptolemej, uz to što je bio bijesan jer je smatrao da prijestolje pripada samo njemu, nije mogao podnijeti pomisao na sramotnu vezu njegove sestre i Cezara.⁸¹

Rat za Aleksandriju (48.-47. godine prije Krista) bio je posljedica ranijih spletkarenja i intriga. Sada je upletena i Kleopatrina sestra Arsinoja, koju su ministri oteli i proglasili kraljicom. Oni su bili u velikoj prednosti u pogledu broja vojnika te su s lakoćom okružili grad. Pošto se Cezar utaborio u grupu palača i tvrđava i tamo skupio sve svoje oružje i zalihe, Ahilas je naredio da se spale svi brodovi u luci. Zadatak je uspješno obavljen, no dogodila se katastrofa. Neki od brodova stigli su do obale i zapalili najveći dio čuvene Aleksandrijske knjižnice. Ahilas je optužen krivim, a Arsinojinoj vojsci više ne polazi od ruke poraziti Cezara. Narod dogovara prijateljski kompromis s Cezarom pod uvjetom Ptolemejevog oslobođenja. Čim je Ptolemej sjeo

⁷⁸ J. Abbott, *Julije Cezar*, Beograd, 2005., str. 134.-135.

⁷⁹ J. Abbott, *Isto 2*, str. 137.-138.

⁸⁰ J. Abbott, *Isto 1*, str. 90.-91.

⁸¹ J. Abbott, *Isto 2*, str. 138.

natrag na prijestolje, počinju žestoke pripreme za nastavak rata. Ubrzo nakon jednog egipatskog poraza, među morem mrtvih tijela, pronađeno je jedno za koje se zaključilo da je Ptolemejevo.⁸²

Cezar se trijumfalno vratio u Aleksandriju i zarobio Arsinoju te odredio da se Kleopatra, radi formalnosti, treba udati za mlađeg brata i nastaviti vladati. U to vrijeme, osuđivan je od strane Rima zbog zanemarivanja svojih dužnosti kao rimskog konzula te su zahtijevali da se vrati. Baš tada, Kleopatra mu je rodila sina Cezariona, no i u toj ulozi Egipćani nisu gledali na nju s naklonošću. Ono što je njoj jedino bilo važno je što dulje održati svoju prevlast nad Cezarom. Cezar je ipak otplovio natrag u Rim, povevši Arsinoju, namjeravajući je u povorci prikazati kao trofej koji svjedoči njegovim pobjedama u Egiptu.⁸³

6.4. Kleopatra kao kraljica

Nakon što se mirno posjela na vlast, Kleopatra je otkrila da je dohotku njenog kraljevstva nanesena vrlo mala šteta pa je počela živjeti u najvećoj raskoši. Oštećenja na palačama i ostalim zgradama su popravljena, mostovi ponovno izgrađeni, ruševine raščišćene. Aleksandrija je vratila svoju nekadašnju ljepotu. Ipak, izgorjeli rukopisi bili su nepovratni. Kleopatra se trudila nadoknaditi izgubljeno - tokom godina skupljala je svitke, ali nova knjižnica nikad nije dosegla slavu stare. Kleopatra je sve prihode trošila na uživanje te je osobno razmetanje i blistavost dovela do neviđenih granica. Zbog takvog načina života, sva jednostavnost i blagost koju je nekoć posjedovala polako je nestajala. Postala je sebična i bahata. Osjećala se ugroženom od strane brata koji je uskoro trebao navršiti petnaest godina kada je, po zakonima, trebao stupiti na vlast kao njen muž. Dala ga je otrovati i na taj način postala slobodna pa je, vladajući sama do kraja života živjela u zadovoljstvu osiguranim bogatstvom, moći i materijalnim blagostanjem.⁸⁴

Kada je Kleopatra posjetila Cezara, otvoreno je i bez stida živjela s njim u njegovoj palači, što je izazvalo još više neodobravanja. Brut i Kasije uskoro su ga, na sazivu Senata, javno izboli bodežima. Marko Antonije bio je zaprepašten i nemoćan, Arsinoja je otišla u Siriju, a Kleopatra bježi natrag u Egipat.⁸⁵

⁸² J. Abbott, *Isto 1*, str. 103.-115.

⁸³ J. Abbott, *Isto 1*, str. 116.-117.

⁸⁴ J. Abbott, *Isto 1*, str. 119.-122.

⁸⁵ J. Abbott, *Isto 1*, str. 127.-128.

Antonije nakon toga, 42. godine prije Krista pobjeđuje u čuvenoj bitki kod Filipa, protiv Bruta i Kasija te time obilježava kraj velikog sukoba Cezarovih pristalica i njegovih neprijatelja. Bitka je potvrdila Antonijevu nadmoć te učinila od njega najutjecajnijeg čovjeka na svijetu u to doba, kao što je Kleopatra bila najslavnija žena.

6.5. Kleopatra i Marko Antonije

Antonije je sada bio u središtu pozornosti širom svijeta. U periodu nakon Cezarove smrti izrazito se prepustio užicima i raskalašenosti, ali i dalje je uživao status vrsnog zapovjednika. Bio je oženjen za Fulviju, udovicu koja ga je izuzetno voljela i bila mu potpuno predana.⁸⁶ Godinu dana nakon bitke kod Filipa, Antonije je pozvao Kleopatru da ga dođe posjetiti pod izlikom da postoje glasine kako je u bitci pomagala Brutu i Kasiju. Kleopatra je tada imala oko dvadeset i devet godina i, navodno, bila ljepša nego ikad. Pomisao da drugi put osvoji najmoćnijeg čovjeka na svijetu zasigurno ju je privukla te se odmah počela pripremati za putovanje. Njezin dolazak bio je čaroban prizor - najukusnije okićena barka ikada napravljena s veslima optočenim zlatom. Antonije je bio potpuno začaran njome, njezinom samouvjerenošću i nadmoći. Prvi put je svoj utjecaj upotrijebila kada ga je zamolila da njena sestra Arsinoja, koja je živjela u Aziji kao izgnanica, bude ubijena. Antonije je smjesta poslao vojnika da ju pronađe i ubije. Kleopatra je neko vrijeme živjela u Tarsosu u neprekidnim ugađanjima i zadovoljstvima te u prisnim odnosima s Antonijem.⁸⁷

Zbog opasnosti u Rimu, Kleoptara i Marko Antonije morali su se rastati. Krenuli su zajedno - ona je trebala poći u Egipat, a on u Rim, no njezine lukave i laskave riječi su pobijedile te je Antonije otišao za njom u Aleksandriju. Tamo je proveo zimu, prepuštajući se tjelesnim užicima i neograničenom bogatstvu. Kleopatra mu je bila potpuno posvećena tako da mu svrati misli sa žene.⁸⁸ Već očajna Fulvija odlučuje skupiti vojsku i objaviti rat. Zbog tih vijesti, ali i vijesti da su u provincijama u Maloj Aziji izbile velike pobune, Antonije shvaća da se mora oprostiti te žurno odlazi, ostavljajući razočaranu Kleopatru u njenoj palači.⁸⁹

⁸⁶ J. Abbott, *Isto 1*, str. 147.-153.

⁸⁷ J. Abbott, *Isto 1*, str. 154.-157.

⁸⁸ J. Abbott, *Isto 1*, str. 160.

⁸⁹ J. Abbott, *Isto 1*, str. 164.

Nakon toga, Kleopatra dvije-tri godine nije vidjela Antonija koji se ponovno oženio, sada s Oktavijanovom sestrom Oktavijom. On uskoro ponovno ostavlja ženu u Rimu i odlazi u Aleksandriju početkom 36. godine prije Krista i ženi se Kleopatrom. Tada joj poklanja i pojedine krajeve rimskih vazala i neke rimske posjede. Tako Antonije postaje egipatski kralj.⁹⁰ Oktavijan pomaže Oktaviji skupiti vojsku, novac i zalihe. Oktavija obavještava Antonija da stiže, a kad je već bila u Grčkoj, on joj javlja da ne nastavlja dalje. Antonije je učinio Aleksandriju svojom prijestolnicom te je pomagao Kleopatri uzdizati njihova dva sina Aleksandra i Ptolemeja. To je bilo pogubno za njegovo ime i ugled u Rimu, a Oktavijan počinje pripreme za rat.⁹¹

Antonije je počeo prikupljati vojsku, a Kleopatra mu stavlja na raspolaganje sve egipatske resurse. On je bio odlučan u tome da Kleopatra ostane u Egiptu, ali ona ga nije htjela samog prepustiti Oktavijanu. Dvije ratne flote susrele su se na mjestu zvanom Akcijum 2. rujna 31. godine prije Krista.⁹² Antonije je imao jaču kopnenu vojsku, a Oktavijan jače flote. Radi toga, Antonije je htio voditi glavnu bitku na kopnu, ali Kleopatra je ustrajala da stupi u bitku na moru. Htjela si je osigurati mogući bijeg sa svojim galijama u slučaju poraza. Antonije se ponovno pokorio Kleopatrinim željama. Čim Antonije nije odmah odnio pobjedu, odlučila se za bijeg iz pozadine. Antonije je zbog toga krenuo za odbjeglom Kleopatrom. Ona mu daje signal kako bi znao koji brod treba slijediti, ali bilo ju je sram pojaviti mu se pred oči, budući da ga je sad nepovratno uništila. Kleopatra je bila odlučna da se ide za Egipat te kreću za Aleksandriju.⁹³

6.6. Kraljičin kraj

Antonijevo nečasno napuštanje flote izazvalo je veliki bijes u čitavom carstvu, pogotovo jer je njegova vojska i brodica ostala netaknuta. Čitava je zemlja prešla na Oktavijanovu stranu. Kleopatra i Antonije su se odlučili utvrditi u Aleksandriji i pripremati obranu. Kleopatra se počela baviti proučavanjem otrova, a jednako se zanimala i za ugrize zmija otrovnica. Istovremeno se primila hitrog uređenja svoj mauzoleja, odnosno groba te je sve svoje zlato i sve vrijedno što posjeduje dala premjestiti tamo.⁹⁴

⁹⁰ G. Novak, *Isto 1*, str. 136.

⁹¹ J. Abbott, *Isto 1*, str. 165.-174.

⁹² G. Novak, *Isto 1*, str. 138.

⁹³ J. Abbott, *Isto 1*, str. 174.-183.

⁹⁴ J. Abbott, *Isto 1*, str. 186.-183.

Antonije i Kleopatra pokušavaju dogovoriti sporazum s Oktavijanom. Predlažu da se sve prepusti njemu, pod uvjetom da se Antoniju dopusti da se nesmetano povuče s Kleopatrom u Atenu i da egipatsko kraljevstvo pripadne njihovoj djeci. Oktavijan ne želi pristati ni na kakve dogovore. Kad je došlo do konačne bitke, veliki dio Antonijeve flote prešao je na Oktavijanovu stranu. Antonije je pretpostavio da je to Kleopatrina izdaja. Ona se sakrila u svoj mauzolej i pretvarala da je počinila samoubojstvo. Vjerujući u to, Antonije se probada mačem. Ipak, nije iskrvario te je čuo da Kleopatra ipak nije mrtva i da ga želi vidjeti. Kleopatra nije htjela otvoriti vrata, bojeći se da je u pitanju neka urota. Umjesto toga, s gornjeg prozora spušta konopce i lance da bi zavezali Antonijevo tijelo za njih. Pričalo se kako je ovo bio najtužniji prizor za gledanje. Plakala je nad njim dok joj je on govorio da se pokuša nagoditi s Oktavijanom kako bi je ovaj poštedito. Zadnje što je tražio bila je čaša vina i ubrzo nakon toga je izdahnuo.⁹⁵

Oktavijan je 30. godine prije Krista velikim i svečanim maršem zauzeo Aleksandriju i velikodušno uslišio želje naroda da grad bude pošteđen. Odmah je naredio da se Kleopatra zarobi te su je počeli nadzirati da se ne pokuša ubiti. Imala je gotovo četrdeset godina i iako su joj se na licu još uvijek vidjeli tragovi ljepote, predstavljala je samo sjenku onoga što je nekoć bila. Oktavijan joj je zaprijetio jedinom stvari koja je još mogla utjecati na nju – njezinom djecom. On ju je htio povesti sa sobom u Rim da ju pokaže u svojoj trijumfalnoj povorci i nije mogao dopustiti da samu sebe uništi. Kleopatra je počela moliti Oktavijana za milost, ostavljajući dojam da napokon želi živjeti. Tijekom jedne večere, na vratima se pojavio čovjek s košarom smokava. Kad su vidjeli smokve, pustili su ga unutra, a Kleopatra je nakon večere raspustila sve sluge osim svoje dvije sluškinje. Nakon nekog vremena, jedna od njih je poslala pismo za Oktavijana. Po sadržaju (molba da joj oprost i omogući pokapanje kraj Antonija) je zaključio da se Kleopatra već ubila. Kleopatra je bila mrtva na krevetu, kao i jedna od sluškinja na podu. Druga sluškinja sjedila je do Kleopatre i gladila joj kosu, a kada su je pitali za objašnjenje rekla je: „*Kleopatra se ponijela na način dostojan princeze koja potječe iz tako plemenite loze kraljeva.*“ Na tijelima nije bilo ni traga nasilja, niti su mogli naći ikakvo oružje ili otrov. Navodno je viđen sluzavi trag na zidu prema prozoru pa se pretpostavlja da ih je sve ugrizla zmija otrovnica, no sve je ostalo obavijeno velom tajne te misterij Kleopatrine smrti nikada nije razriješen.⁹⁶

⁹⁵ J. Abbott, *Isto 1*, str. 186.-183.

⁹⁶ J. Abbott, *Isto 1*, str. 197.-204.

7. ZAKLJUČAK

U tri milenija staroegipatske povijesti, život i djelovanje žena na kraljevskom dvoru utjecalo je na mnoge aspekte tadašnjeg društva i države. Uloga žene nadmašivala je jednostavnu prezentaciju faraonove supruge. Štoviše, ona je više nego često bila upravo faraonova partnerica, kako životna, tako i politička. Nedostatak izvora, nažalost, zakinuo je povjesničare u otkrivanju više detalja o broju, životu i utjecaju kraljica, no ni tisućljetna tradicija nije kraljicama išla u prilog te su često bile ograničavane i zatajivane zbog svojega spola. Unatoč tomu, može se zaključiti da su kraljice imale veliku moć zahvaljujući ženama koje su izbjegle zaborav i ušle u kolektivno sjećanje gdje su i ostale. Hatšepsut, Teje, Nefertiti i Kleopatra proslavile su se hrabrim i hvalevrijednim pothvatima te postigle neviđene uspjehe. Hatšepsut je zauvijek revolucionirala i promijenila egipatsku trgovinu, a svoju je veličinu reprezentirala gradnjom izvanrednog hrama uklesanog u stijenu. Njezina nasljednica Teje nastavila je njezinim stopama i podigla egipatsku umjetnost i arhitekturu na novu, najvišu razinu od početka drevnog Egipta. Ogromna zatajenost Nefertitinog života upućuje na njezina potencijalna velika postignuća i utjecaj, budući da su se ugroženi muški nasljednici toliko potrudili sakriti ih. Kleopatra VII. je ujedno i posljednja važna žena i ličnost u povijesti starog Egipta, a njezina je sudbina i najtragičnija. Njezin veličanstven privatni život, kao i kontinuirani pokušaji da Egipat opstane i postane ravnopravan partner Rimu, bili su osuđeni na propast. Usprkos tome, njezino ime i život su ovjekovječeni i romantizirani sve do danas. Te najslavnije žene Egipta reprezentiraju moć svih egipatskih kraljica i u njihovoj sjeni žive i druge vrlo moćne kraljice koje neki nazivaju majkama dinastija.

8. POPIS LITERATURE

1. Abbott, Jacob, *Julije Cezar*. Beograd: Karupović, 2005.
2. Abbott, Jacob, *Kleopatra*, Beograd: Karupović, 2005.
3. Jones, Prudence J., *Cleopatra: A Sourcebook*, Oklahoma: University of Oklahoma Press, 2006.
4. Novak, Grga, *U zemlji faraona*, Zagreb: pisac, 1946.
5. Novak, Grga, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1967.
6. Skupina autora, *Povijest 2: Egipat i antička Grčka*, Zagreb: Jutarnji list, 2008.
7. Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta, svezak 2*. Rijeka: Otokar Keršovani, 1974.
8. Uranić, Igor, *Stari Egipat: Povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Zagreb: Školska knjiga, 2002.
9. Uranić, Igor, *Životi Egipćana*, Zagreb: Arheološki muzej, 2013.
10. Vandenberg, Phillip, *Nofretete: arheološka biografija*, Zagreb: Stvarnost, cop., 1975.
11. <http://www.ancient.eu>
12. <http://www.ancientegyptonline.co.uk>
13. <http://www.ancient-egypt.org>
14. <http://www.britannica.org>
15. <http://www.touregypt.net>